

znakovej sústavy kryjú, krížia, resp. približne podobajú sémantickým poliam inej znakovej sústavy. Bez materiálnych tabuliek, dierových štítkov, elektronických logických obvodov ani stroj (ktorý je tiež čosi materiálne) nijaký obsah zprávy nespája.

Z povedaného vyplýva, že stroj v sku-

točnosti ani nechápe, ani neprekladá „čisté významy“, ani netransformuje sémantiku v syntagmatiku. Skôr takú transformáciu sme nútení vykonať my kvôli stroju, aby sme mohli využiť výhody jeho bleskurýchlej operatívosti.

Bohumil Valehrach

MEZILIDSKÉ VZTAHY — PROBLÉM NAŠÍ DOBY

Vzťahy medzi ľuďmi byly problémom praxe i teórie už od začiatku ľudských spoločností, všetka odborná filozofia se jimi rovněž zabýva po celú dobu své dosavadní existence. Jak to tedy přijde, že se stávají aktuální otázkou dnešní sociologie a filozofie? Odpověď nám pomůže najít kniha *Mezilidské vztahy*, kterou napsal doc. Dr. Karel Mácha. Kniha je to náročná, vyžaduje pozorné čtení. Je však po dvou stránkách pozoruhodná.

Především je podrobnou informací o filozofických a sociologických pracích zabývajících se teorií (autor by spíš řekl: vědou) o lidských vztazích. Přímou se zabývá Mácha 16 autory, z nichž uvádím jen Galbraitha, Arona, Druckera, Schumpetera a Riesmana. Máchův výklad je velmi pozorný, jeho kritiky stručné a při tom taktické. Máchova kniha je pozoruhodná i obsahem. Pokládám ji za nekompromisní boj o individuum, o lidskou osobnost. Při tom je to boj důmyslně vedený: Mácha sám *expressis verbis* nebojuje, nepropaguje individualismus, nechává působit věc samu. Výklad autorů zabývajících se mezilidskými vztahy ukazuje, že i v zahraničí je jakési znepokojení nad rostoucí bezmocností jednotlivce v dnešní tak technické civilizaci. Jakoby se stala lidská osobnost krizí dnešní doby. Z přímo interpretovaných 16 autorů není ani jeden, který by se výslovně a nerozpačitě postavil na stanovisko naprosté autority Státu (Společnosti) a vyžadoval by bezvýhradné poslušnosti a poddanství individua, jak je tomu zčásti ve filozofii Hegela nebo u Marxe (srov.

these o Feouerbachovi, č. 6, „Individuum je souhrnem společenských poměrů). Ovšem z výkladů Máchových také vidíme skryté tendence. Je předností Máchovou, že to bez výslovného upozorňování umožňuje vidět: někteří autoři totiž mluví sice o osobnosti velmi uznale, v zápětí však redukuje individuum na produkt společnosti a je po individuu. Je ku podivu, jak lidé neuznávají věc tak evidentní, jako je sama viditelná existence individua, ale rádi se opájejí jakoukoliv filozofií dějin nebo americkou sociologií. Ať už individuum sebevíc podléhá vlivům okolí, společenských faktorů, zejména faktoru ekonomickému, přece jen nějak existuje. Faktorové sociologové pro samé vlivy činí z osobnosti jen jakousi pasivní, stínovou existenci, která je ustavičně jen postrkována nějakými faktory a sama není schopna ze sebe něco vydat, něco poznat a troufat si své mínění také vyjádřit.

Věda o lidských vztazích, resp. integrální antropologie, která tvoří předmět Máchovy knihy, je sama o sobě obranou individuální osobnosti proti hrozícímu růstu nátlaku na individuum zvenčí, zejména nátlaků ekonomických. Technický pokrok způsobuje velkou koncentrací podniků, t. j. ekonomického rozhodování a tím i rozhodování politického a likviduje neústupně podniky střední velikosti, které byly dříve vydatnými zdroji iniciativy a rozmanitosti ve společenském životě.

Přestože uznávám hodnotu Máchova spisu, přece jen mám dvě připomínky.

První je sám předmět vědy o lidských

vztazích. Mácha rozlišuje mezilidské vztahy a ostatní společenské vztahy. To, že jsou lidské vztahy částí společenských vztahů skoro nic neříká. Chápat slovo „lidský“ jako protiklad k výrazu „zlý člověk“ (tedy ethicky) je snad možno, ale Máchovi je lidský vztahem ten vztah, který vzniká přirozeně, kdežto sociální vztahy vycházejí z intistiucí a jsou tedy vytvořeny „uměle“. Jenže co jsou to ty instituce a co je to přirozenost? Jsou instituce, jako je rodina, vláda atd., které trvají už od vzniku lidských společností, něčím nepřirozeným? Zajdu-li si do trafiky a koupím-li balíček cigaret, co je na tom lidského a co institucionálního? Juristicky je to kupní smlouva, emptio-venditio, co je na této koupí-prodeji lidského a co institucionálního?

Mácha se však snaží rozlišovat vztahy lidské a sociální pojmem přirozenosti: lidský je tolik co přirozený, přirozeně vzniklý, sociální je uměle vytvořený. To, myslím, není správné, neboť to, co vzniká přirozeně a je spontánní a tudíž vzniká a trvá i bez vědomí člověka, není vůbec lidské, nýbrž ryze přírodní. Lidské je jen to, o čem člověk sám rozhoduje. Zdá se mi proto, že je koncepce mezilidských vztahů i jejich přirozenosti trochu sporná. Tím se i věda o lidských vztazích stává nejasnou. Je to věda hybridní, je zároveň sociologií, politikou, ekonomikou i filosofií a tím se dostává do sporu s principem hierarchie věd. Hierarchie věd je struktura základních věd, z nichž každá zahrnuje v sobě všechny vědy v hierarchii nižší, ale žádná z věd není odvoditelná z věd v hierarchii nižších, každá věda přináší něco nového, toto genere jiného než vědy nižší. Na příklad biologie předpokládá a zahrnuje do sebe i matematiku, fyziku, chemii, ale nedá se z nich odvodit. Lidské vědomí se nedá odvodit z fyziologie atd., je to fenomen ireduktibilní, nový, specifický, tvůrčí. Principu hierarchie odporuje také, aby jeden a týž problém řešily dvě nebo tři vědy a to platí i pro problém mezilidských vztahů (srov. str. 53, odst. 3).

Každá teorie, která chce být vědou, musí být vědou určitého stupně v hierarchii věd a může být jen tou vědou a žádnou jinou. Základních věd nemůže být mnoho. Vědy hierarchie prostě jsou, existují a nepodléhají vývoji. Základní vědy se nedají vymýšlet. Dnes však pozorujeme bujarou tendenci na vymýšlení nových a nových věd. Nerespektuje se fakt, že to nejsou žádné nové vědy, nýbrž jen dílčí teorie možné tím, že předmět, na který se vztahují, není něčím absolutně homogenním, nýbrž má různé stránky. Jimi se nekonstituují vědy, nýbrž jen se umožňují dílčí teorie jedné určité vědy. Nelze však naprosto odsuzovat toto bujení hybridních a domněle nových věd. Četnost těchto případů ukazuje, že odpovídají jakési potřebě, zatím ne dost uvědomnělé. Musíme tedy liberálně uzнат Máchovi přípustnost jeho vědy o mezilidských vztazích neboli integrální antropologie. Takových pokusů je vždy velmi mnoho. Vývoj vědy ukazuje, jak se věda stále snaží pronikat do neznáma všemi směry, mnoho z těch pokusů odumírá někdy velmi rychle. Dějiny vědy jsou velkým hřbitovem hypothesis. Nové koncepce dělají často dojem něčeho revolučního, ale jen proto, že si nevšímáme, jaká spousta pokusů nezdařilých mrtva leží před nimi. Ale bez nich by se nová koncepce nepodařila.

Jestliže Mácha přichází s pokusem o novou vědu o lidských vztazích, lze to jen vítat. Bylo by však třeba, aby podobných pokusů bylo více v sociologii i v psychologii.

Mácha upozorňuje na nebezpečí hypostasování pojmů (názvů), ale přece jen mu neuniká. Sám také zachází s lidskými vztahy, jakoby to byly jakési jsoucniny, které existují mimo lidské vědomí a na ně nějak dorážejí. Hypostasování je těžko se vyhnout, protože jeho brachylogičnost usnadňuje naše vyjadřování. Kdybychom se měli vyjadřovat realisticky, byl by myšlenkový styk mezi lidmi skoro nemožný.

F. Fajfr